

Leposava Vukičević¹

UDK 159.922.8:616.89

Milica Grujić

Стручни рад

Danka Popović

Примљен: 01. 10. 2012.

Dragica Mihajlović

Uroš Velić

Fakultetu za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić“ – Novi Sad

NEUROTICIZAM I IRACIONALNA UVERENJA

Apstrakt

U ovom istraživanju ispitivana je povezanost neuroticizma i iracionalnih uverenja kod srednjoškolaca. Uzorak je činilo 275 ispitanika, učenika VII, XII i XIV beogradske gimnazije, Elektrotehničke škole „Rade Končar“ i Trgovačke škole, starosti između 15 i 19 godina. Za potrebe ovog rada korišćene su Skala neuroticizma, odnosno izolovana dimenzija Neuroticizma iz upitnika NEO – Pi R i Skala iracionalnih uverenja GABS – 37. Pouzdanost mernih instrumenata se kretala od nivoa $\alpha = 0.682$ za Skalu Neuroticizma do $\alpha = 0.819$ za Skalu GABS – 37. Dimenziju neuroticizma karakteriše opšta tendencija ka doživljavanju negativnog afekta, kao što je osećaj straha, tuge, osramoćenosti, krivice, itd. Uočeno je da nisu sve dimenzije neuroticizma povezane sa svim oblicima iracionalnih uverenja. Oni učenici kod kojih su Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi bila više izražena u isto vreme su bili više depresivni, vulnerabilni i impulsivni. Dok je manifestacija anksioznosti i impulsivnosti više povezana sa obezvređivanjem i apsolutističkim zahtevima prema sebi, kao oblikom iracionalnih uverenja. Negativne emocije često otežavaju adaptaciju kod adolescenata i moguće je da upravo određena povezanost istih i određenih oblika mišljenja kod srednjoškolaca još više doprinosi njihovom kasnijem razvoju.

Ključne reči: Neuroticizam, iracionalna uverenja, srednjoškolski adolescenti

Uvod

Petofaktorski model ličnosti (Five Factor Model – FFM), popularno nazvan BIG FIVE (Digman, 1990; Costa & McCrae, 1992) postao je dominantna paradigma u psihologiji ličnosti poslednjih godina, s obzirom na njegov teorijski, istraživački i praktični značaj u kliničkoj proceni. Kosta i Mekre (Costa & McCrae, 1992a; 1992b; 1994) razvili su upitnik NEO – PI – R za procenu pet obuhvatnih crta ličnosti koje podrazumevaju skupine različitih kognitivnih, afektivnih i biheviornalnih dimenzija, a podeljeni su na aspekte (facets), odnosno uže crte koje ih reprezentuju. Autori dobijene faktore radije nazivaju dimenzijama ili domenima zato što predstavljaju određene oblasti ili aspekte funkcionisanja koje su u logičnoj, smisaonoj vezi, a ne

¹ leposavavukicevic@open.telekom.rs

predstavljaju samo faktorski dobijene dimenzije. Svaka dimenzija određena je tako da bude konzistentna sa dosadašnjim psihološkim konstruktima. U okviru ovog rada ispitivana je povezanost jedne od dimenzija navedenog modela ličnosti, reč je o *Neuroticizmu* sa iracionalnim uverenjima kod srednjoškolskih adolescenata.

Neuroticizam se odnosi na sklonost ka doživljavanju negativnih emocija i uključuje indikatore anksioznosti, napetosti i lošeg raspoloženja (Smederevac i Mitrović, 2006, str. 167). Pojedinci koji ostvaruju visok skor kada je reč o ovoj dimenziji ličnosti su emocionalno reaktivni ljudi, koji često osećaju strah, anksioznost ili depresiju. Takođe, odlikuje ih emocionalno reagovanje na povode koji druge ljude ostavljaju ravnodušnim, ili ih neuznemiravaju previše. Te osobe su sklone da interpretiraju bezazlene događaje kao preteće, a manje frustracije kao nepremostive teškoće. Karakteristična adaptacija pojedinca koji ostvaruje viši skor na skali neuroticizma jesu nisko samopostovanje, perfekcionista uverenja, pesimističan stav, pojava neadekvatnog osećaja krivice (Smederevac i Mitrović, 2006, str. 179). Uži aspekti ovog domena su anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost.

Anksioznost se obično opisuje kao difuzan, neprijatan osećaj nelagodnosti, praćen simptomima autonomnog sistema (Borovčanin i sar., 2008). Ukratko anksioznost se manifestuje kao strašljivost, zabrinutost i napetost. Anksioznost je uznemirujući osećaj koji nije vezan za konkretni događaj ili konkretnu osobu.

Hostilnost je tendencija da se doživi osećaj gneva, frustriranost, iritiranost i ogorčenost. Buss i Durkee (1957) definišu hostilnost kroz manifestacije različitih napada, verbalnu agresiju, indirektno neprijateljstvo, razdražljivost, negativizam, ogorčenost i sumnjičavost.

Depresivnost je osećanje tuge, krivice, bespomoćnosti i usamljenosti. Depresija je značajno smanjenje ili potpuno povlačenje emotivnih ulaganja osobe u socijalnu okolinu, a time i u sebe, u cilju odbrane od psihičkog bola nastalog zbog nedovoljnih socijalnih afektivnih veza (Hrnčić, 2008). Da bi došlo do ovakvog mehanizma odbrane, potrebno je da osoba nepovoljno stanje afektivnih odnosa shvata kao stabilno i globalno, i da nema na raspolaganju adaptivnije mehanizme da ovakvo stanje promeni ili da se na drugi efikasniji način odbrani od psihičkog bola.

Socijalna nelagodnost prema osnovnoj karakteristici koja je definiše – socijalna anksioznost, mogla bi biti nazvana i evaluaciona anksioznost (Beck i Emery, 1985), jer nastaje iz mogućnosti ili postojanja procenjivanja od strane drugih ljudi u stvarnim ili zamišljenim okolnostima (Schlenker i Leary, 1982). Prema Heimbergu (1989), socijalno – anksiozne osobe doživljavaju značajan emotivni distress u većini socijalnih situacija. Naročito kada se upoznaju sa drugim ljudima, kada su kritikovane, kada su u centru nečije pažnje, kada ih posmatraju dok nešto rade i pri kontaktu sa autoritetima. Socijalno anksiozni pojedinci se prepoznaju kao oni koji pridaju veliku važnost socijalnom utisku koji ostavljaju na okolinu, kao oni koji su povučeni u društvu, koji su često naglašeno sramežljivi, zatvoreni, stegnuti, loše prilagođeni i uznemireni.

Impulsivnost je nemogućnost, tj. nesposobnost racionalne kontrole vlastitih impulsa i nagona. Osim toga ovu osobinu emocionalne nestabilnosti karakteriše i nemogućnost uzdržavanja od iskušenja.

Vulnerabilnost se manifestuje kao osetljivost na stres, slab kapacitet za prevazilaženje stresa, sklonost zavisnosti, beznadežnosti i panici u situacijama suočavanja sa iznenadnim i stresnim okolnostima.

Sistem uverenja (*beliefs*) je najznačajniji element Ellisovog ABC modela emocionalnog ponašanja. U odnosu na pretpostavljene osnovne ciljeve i vrednosti koje čovek ima, uverenja mogu biti samo – pomažuća (racionalna) i samoporažavajuća (iracionalna).

Osnovne postavke Elisovog teorijskog modela, u literaturi poznatog kao ABC model emocija i ponašanja (Marić, 2000) predstavljene su na sledeći način: U trenutku aktivirajućeg događaja (A), osoba doživljava emocije i ponaša se na određeni način (C), u zavisnosti od svog sistema uverenja (B). Ponašanje osobe je usmereno prema sistemu uverenja koje osoba poseduje i nije direktna posledica samog aktivirajućeg događaja. Važan element kognitivnog modela emocija čine i ciljevi tj. vrednosti osobe (G). Tako da kada osoba zaključuje da aktivirajući događaj (A) sprečava, ili na neki način onemogućava njene ciljeve (G), osoba ima izbor da na aktivirajući događaj reaguje funkcionalnim ili disfunkcionalnim emocijama i ponašanjem (C), u zavisnosti od toga da li se rukovodi racionalnim ili iracionalnim uverenjima (B).

Ono što je osobena i distinktivna karakteristika iracionalnog uverenja je jasno prisutan ili implicitan, podrazumevajući apsolutistički i bezuslovni unutrašnji zahtev *mora* povodom nepovoljnog aktivirajućeg događaja. Koncept iracionalnih uverenja obuhvata oblike samo – poražavajućeg, nelogičnog i nerealističnog verovanja o aktivirajućim događajima (Ellis, 1994). Iracionalna uverenja sadrže četiri osnovna tipa iracionalnih evaluacija: 1) *mora*, 2) *užasno, nepodnošljivo, neizdrživo*, 3) *ja sam bezvredan/pokvaren*, 4) *ti si pokvaren/bezvredan*. Odnose se na tri tipa aktivirajućih događaja: 1) sopstvene osobine i postupci (lične performanse), 2) tretman od strane drugih ljudi i 3) životni uslovi. Za merenje uverenja razvijeno je više instrumenata (tzv. *Belief Scales*) različitih autora, ali je skala opštih stavova i uverenja (The General Attitude and Belief Scale) jedan od najrazvijenih instrumenata za merenje iracionalnih uverenja i najčešće se koristi u praksi (Bernard, 1998; prema Marić, 2002).

Dosadašnja istraživanja

Istraživanje kojim je ispitivana *Povezanost maladaptivnih šema i iracionalnih uverenja i njihove povezanosti u odnosu na Petofaktorski model ličnosti* (Florin, 2009) ustanovljeno je da je emocionalna stabilnost bila obrnuto srazmerna sa maladaptivnom šemom i iracionalnim uverenjem ispitanika.

Istraživanje kojim je ispitivana *Povezanost mehanizama suočavanja sa stresom, neuroticizma i iracionalnih uverenja kod adolescenata* (Šafran, 2010) ustanovljeno je da iracionalna uverenja stoje u visokoj pozitivnoj korelaciji sa svim domenima neuroticizma i pojedinim mehanizmima suočavanja sa stresom.

Rezultati istraživanja „Latentna struktura skale socijalne anksioznosti i relacije između socijalne anksioznosti i iracionalnih uverenja“ (Tovilović, 2004) potvrđuju

tezu o postojanju visoke pozitivne korelacije između socijalne anksioznosti kao manifestacije emocionalne nestabilnosti i iracionalnih uverenja, konstrukta iz teorije REBT-a.

McLennan (1987) sprovodi istraživanje kojim se ispituje povezanost iracionalnih uverenja, samopouzdanja i depresivnosti. Ovo istraživanje je pokazalo da su određeni oblici iracionalnih uverenja manifestovani kao *prevelika očekivanja, potreba za dokazivanjem, preterana briga, neadekvano reagovanje na frustraciju i bespomoćnost* pozitivno povezani sa nižim samopouzdanjem i depresivnošću.

Marcotte (1996) ispitujući povezanost iracionalnih uverenja i depresivnosti kod adolescentske populacije dolazi do sledećih podataka: postoji pozitivna povezanost depresivnosti i iracionalnih uverenja. Oni adolescenti koji su depresivniji pokazivali su veću tendenciju da razne situacije sagledavaju „dramatičnije“, a takođe su i manje tolerantni na frustraciju. Osim toga ovo istraživanje ukazalo je i na pozitivnu povezanost depresivnosti i prevelikih nerealno postavljenih zahteva prema sebi.

Muran i sar. (1989) sproveli su istraživanje kojim je ispitivana povezanost iracionalnog načina mišljenja i emocionalne nestabilnosti u kontekstu mentalnog zdravlja kod studentske populacije. Ovim istraživanjem ustanovljeno je da je depresivnost, kao komponenta emocionalne nestabilnosti, značajno povezana sa iracionalnim načinom mišljenja kada je reč o kliničkoj grupi ispitanika.

Ispitujući povezanost iracionalnih uverenja i emocionalne stabilnosti kod zdravih adolescentata i astmatične populacije Silverglade i sar. (1994) su ispitivali povezanost anksioznosti, depresije, hostilnosti i iracionalnih uverenja. Dobijeni podaci govore da iracionalna uverenja doprinose slabijoj kontroli emocija i pojačavaju izraženost anksioznosti, depresivnosti i hostilnosti. Ispitanici ovog istraživanja su prema stepenu izraženosti astme bili podeljeni u više grupa, pri čemu je uočeno da se dati „kognitivno-emosivni kompleks“ više javlja kod onih adolescenata kod kojih je više izraženo i astmatično obiljenje. Ovo istraživanje je ukazalo na mogućnost posmatranja iracionalnih uverenja kao malaadaptivnih i nefunkcionalnih, i njihovog tretiranja kao uzročnika razvoja negativnih emocija i astmatičnih simptoma.

Himle i sar. (1982) ispitujući povezanost između racionalnih uverenja i anksioznosti dolaze do podataka koji govore da su iracionalna uverenja značajno povezana sa nivoom anksioznosti. Vandervoort i sar. (1999) su takođe ustanovili povezanost iracionalnih uverenja i anksioznosti.

Vandervoort (2006) vrši istraživanje odnosa hostilnosti, zdravlja, sistema uverenja, načina suočavanja sa besom, anksioznošću i tugom na uzorku studentske populacije. Rezultati istraživanja su pokazali da je viši nivo hostilnosti povezan sa sistemom uverenja koji odlikuju osvetoljubivost, pesimizam, nerealna očekivanja od sebe i drugih i želja da se izbegnu problemi.

Osnovni problem ovog istraživanja odnosi se na ispitivanje povezanosti neuroticizma i iracionalnih uverenja kod adolescenata srednjoškolskog uzrasta. Prethodna istraživanja su uglavnom ispitivala povezanost jedne određene manifestacije neuroticizma, tj. emocionalne nestabilnosti i iracionalnih uverenja. Primenom Skale Neuroticizma, izolovane dimenzije N iz upitnika NEO PI R, obuhvaćena je većina

manifestacija emocionalne nestabilnosti iz prethodnih istraživanja. Na taj način se težilo ispitivanju povezanosti više različitih manifestacija emocionalne nestabilnosti i iracionalnih uverenja kroz jedno istraživanje.

Operativni cilj istraživanja bio je da se utvrde relacije između merenih varijabli, odnosno da li se i u kojoj meri određena manifestacija emocionalne nestabilnosti može dovesti u vezu sa stepenom izraženosti određenih iracionalnih uverenja kod srednjoškolaca.

Praktični cilj je prikupljanje podataka o povezanosti koji se kao takvi mogu kasnije koristiti za kreiranje psiholoških radionica i edukativnih programa koji bi doprinosili adekvatnijem prepoznavanju negativnih emocija, povećanju fleksibilnosti mišljenja mladih i uklanjanju neadekvatnih obrazaca mišljenja.

Teorijski cilj je doprinos eksplanacijama neuroticizma i iracionalnih uverenja kod srednjoškolskih adolescenata.

Osnovna hipoteza istraživanja podrazumeva da postoji povezanost različitih manifestacija emocionalne nestabilnosti i određenih oblika iracionalnih uverenja kod srednjoškolskih adolescenata.

Varijable istraživanja su pošto nije ispitivan prediktivan odnos posmatrane kao zavisne:

- a. *Neuroticizam, tj. emocionalna nestabilnost* je operacionalno definisana primenom Skale Neuroticizma, odnosno izolovane dimenzije Neuroticizma iz upitnika NEO Personality Inventory. Skala obuhvata merenje šest različitih manifestacija emocionalne nestabilnosti preko merenja užih aspekata domena neuroticizma: anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost.
- b. *Iracionalna uverenja* su operacionalno definisana primenom Skale iracionalnih uverenja (*GABS – 37*) što je skala opštih iracionalnih stavova i uverenja od 37 ajtema.

Metod

Uzorak

Terenski deo istraživanja je sproveden tokom novembra i decembra 2011. godine. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 275 ispitanika učenika prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda odabranih srednjih škola u Beogradu. Istraživanjem su bile obuhvaćene sledeće srednje škole u Beogradu: XIV beogradska gimnazija, VII beogradska gimnazija i XII beogradska gimnazija, kao i Trgovačka škola i Elektrotehnička škola „Rade Končar“. Uzorak je bio prigodan i neslučajan kada je reč o dostupnosti pristupu škola. Uzorak je činilo 111 ispitanika muškog pola (40.4%) i 164 ispitanika ženskog pola (59.6%). Pri čemu se starost ispitanika kretala od 15 do 19 godina ($M = 15.88$, $SD = 0.82$).

Merni instrumenti

Skala Neurotizima (izolovana dimenzija Neuroticizma iz NEO Personality Inventory)

Kosta i Mekre (Costa & McCrae, 1992a; 1992b; 1994) razvili su upitnik NEO – PI – R za procenu pet obuhvatnih crta ličnosti koje podrazumevaju skupine različitih kognitivnih, afektivnih i bihevioralnih dimenzija, a podeljeni su na aspekte (facets), odnosno uže crte koje ih reprezentuju. Model predstavlja klasifikaciju crta ličnosti koja obuhvata pet širokih dimenzija: *Neuroticizam* (Neuroticism – N), *Ekstraverzija* (Extraversion – E), *Otvorenost ka iskustvu* (Openness – O), *Saradljivost* (Agreeableness – A) i *Savesnost* (Conscientiousness – C). Poslednja verzija upitnika NEO – PI – R koji se sastoji od 5 osnovnih N, E, O, A i C dimenzija, od kojih prve tri iz prvobitnog teorijskog modela ulaze u sastav imena (NEO Personality Inventory). Svaka dimenzija obuhvata po 6 subskala sa po 8 ajtema, što ukupno čini 240 ajtema. Odgovori se izražavaju na petostepenoj Likertovoj skali procene. Posebne skale validnosti nisu predviđene, sem nekoliko dodatnih pitanja namenjenih direktnoj samoproceni ispitanika u kojoj meri je na sva pitanja precizno i iskreno odgovorio. U okviru ovog istraživanja bismo koristili izolovanu subskalnu *Neuroticizma* iz originalne verzije upitnika NEO – PI – R, koja kao takva sadrži 48 stavki. Uži aspekti ovog domena su anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost.

Skala iracionalnih uverenja (GABS – 37)

Skala iracionalnih uverenja (GABS – 37) je Skala opštih iracionalnih stavova i uverenja od 37 ajtema (Marić, 2002). U pitanju je prevedena i modifikovana verzija *General Attitude and Belief Scale* od 54 tvrdnje (Bernard, 1998). Po izostavljanju redundantnih tvrdnji, sve tvrdnje su formulisane kao uverenja o određenim aspektima sebe, drugih ljudi i životnih uslova, tako da ne sadrže termine koji se odnose na emocionalna stanja. Alfa koeficijent pouzdanosti za subskalnu sačinjenu od svih 29 iracionalnih tvrdnji je visok i iznosi 0.91, dok za subskalnu sačinjenu od 8 racionalnih tvrdnji iznosi svega 0.70. Predmet merenja ove skale su *Iracionalna uverenja* posmatrana kao apsolutna uverenja koja u sebi sadrže zahteve *ne smem* ili *moram*. *Skala iracionalnih uverenja (GABS – 37)* ispituje bazična Iracionalna uverenja manifestovana kroz zahtevnost prema sebi, zahtevnost prema drugima i zahtevnost prema uslovima života.

Statistička analiza

Pouzdanost skala je proverena primenom Kronbahovog α koeficijenta. Latentna struktura korišćenih instrumenata ispitivana je faktorskom analizom: metodom

glavnih komponenti i Varimax rotacijom sa Kajzerovom normalizacijom. Povezanost između faktora izdvojenih iz upitnika skale ispitivana je bivarijantnom korelacionom analizom, upotrebom Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije. Nivo statističke značajnosti bio je određen na nivou $\alpha = 0.05$.

Rezultati

Skale korišćene u ovom istraživanju pokazale su adekvatnu pouzdanost koja je iznosila $\alpha = 0.819$ za Skalu iracionalnih uverenja *GABS – 37* i $\alpha = 0.682$ za Skalu Neuroticizma iz upitnika *NEO – PI – R*. Kronbahovi alfa koeficijenti za svaku pojedinačnu subskalu tj. dimenziju koja se izdvojila kod korišćenih mernih instrumenata pojedinačno su prikazani u okviru *Tabele br. 1*.

Tabela 1.
Pouzdanost dimenzija korišćenih skala

Korišćene skale	Naziv subskale	Kronbahov alfa koeficijent
<i>Skala Neuroticizma iz upitnika NEO – PI – R</i>	Skala hostilonosti	0.430
	Skala vulnerabilnost	0.443
	Skala socijalne nelagodnosti	0.466
	Skala anksioznosti	0.485
	Skala impulsivnosti	0.506
	Skala depresivnosti	0.599
<i>Skala iracionalnih uverenja GABS – 37</i>	Skala iracionalnih uverenja po pitanju neuspeha	0.492
	Skala obezvređivanja	0.827
	Skala iracionalnih uverenja po pitanju ljubavi	0.842
	Skala apsolutističkih zahteva prema drugima	0.872

Ispitujući *Metrijske karakteristike nekih testova neuroticizma* (Momirović, 2000) ističe se da Skala Neuroticizma iz testa *NEO – PI – R* koju su konstruisali Costa i McCrae (Costa i McCrae, 1992) obično ima niže koeficijente pouzdanosti. Te se na osnovu toga smatra da su dobijeni koeficijenti pouzdanosti, kada je reč o subskalama Skale Neuroticizma iz upitnika *NEO – PI – R*, zadovoljavajući, iako i koeficijenti upućuju da je reč o srednjem nivou pouzdanosti.

Latentna struktura Skale Neuroticizma iz upitnika *NEO – PI – R* ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojilo se 16 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 64.863% ukupne varijanse. Među njima, prvih pet faktora uz manja preklapanja odgovaraju izvornim konstruktima (subskalama), mernog instrumenta uključujući i šesti faktor. Prvih šest faktora objašnjavaju 37.716% ukupne varijanse. Od prvih šest faktora, pet poseduju karakteristični koren veći od 2, dok je šesti faktor veoma blizu. Njih smo izdvojili i u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru *Tabele br. 2*.

Tabela 2.

Latentna struktura Skale Neuroticizma iz upitnika NEO – PI – R

Faktori Skale Neuroticizma iz upitnika NEO – PI – R	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Depresivnost	10.878	5.222	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje tendenciju da se doživi tuga, krivica, bespomoćnost, usamljenost, retko doživljavanje veselosti i optimizma.
Vulnerabilnost	8.223	3.947	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sposobnost da se doživi laka destabilizacija u stresnim okolnostima, zavisnost i bespomoćnost.
Socijalna nelagodnost	5.367	2.576	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje osećanje nelagode u društvu, socijalnu anksioznost, stidljivost i zbunjivost.
Anksioznost	4.792	2.300	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje bojažljivost, sklonost zabrinutosti, napetost.
Impulsivnost	4.610	2.213	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje nemogućnost kontrole potreba i impulsa, uzdržavanja od iskušenja.
Hostilnost	3.846	1.846	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje tendenciju da se doživi bes, ogorčenost i slična osećanja.

Latentna struktura Skale iracionalnih uverenja *GABS – 37* ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojilo se 10 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 67.660% ukupne varijanse. Među njima, prva četiri faktora objašnjavaju 47.418% ukupne varijanse i poseduju karakteristični koren veći od 2. Ove faktore smo izdvojili i u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru *Tabele br. 3*.

Tabela 3.

Latentna struktura Skale iracionalnih uverenja GABS – 37

Faktori Skale iracionalnih uverenja GABS – 37	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	26.017	9.626	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje apsolutističke zahteve kada je reč o načinu dolaska i zadržavanja ljubavi voljene osobe. Kao i o nivou njene neophodnosti.
Apsolutistički zahteva prema drugima	8.177	3.026	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje apsolutističke zahteve kada je reč o korektnosti drugih ljudi prema ispitaniku.
Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	7.818	2.893	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje apsolutističke zahteve kada je reč o postizanju neuspeha, težnju realizaciji rezultata na veoma visokom nivou.
Obevređivanje	5.406	2.000	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj uključuje iracionalna uverenja koja se podržavaju obevređivanjem sebe usled pojave samoće, tuge, potištenosti.

Prikaz ostvarenih korelacija dimenzija Skale Neuroticizma iz upitnika *NEO-PI-R* sa faktorima Skale iracionalnih uverenja *GABS-37* dat je u *Tabeli br. 4.*

Tabela 4.

Linearna povezanost emocionalne nestabilnosti i iracionalnih uverenja

Dimenzije Skale Neuroticizma iz upitnika <i>NEO-PI-R</i>		Faktori Skale iracionalnih uverenja <i>GABS-37</i>				
		Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi	Apsolutistički zahtevi prema drugima	Iracionalna uverenja po pitanju neuspeha	Obezvredjivanje	Ukupni skor na skali
Anksioznost	r	0.161	0.191	-0.096	0.226	0.209
	p	0.007	0.001	0.111	0.001	0.001
Hostilnost	r	0.134	0.138	0.002	0.134	0.197
	p	0.026	0.022	0.968	0.026	0.001
Depresivnost	r	0.282	0.325	-0.175	0.193	0.334
	p	0.001	0.001	0.004	0.001	0.001
Socijalna nelagodnost	r	0.161	-0.013	0.011	0.184	0.138
	p	0.007	0.828	0.853	0.002	0.022
Impulsivnost	r	0.312	0.181	-0.015	0.030	0.272
	p	0.001	0.003	0.802	0.624	0.000
Vulnerabilnost	r	0.233	0.020	0.128	-0.130	0.123
	p	0.001	0.743	0.034	0.031	0.041

r – Pirsonov koeficijent linearne korelacije

p – nivo statističke značajnosti

Ostvarene korelacije ukazuju na to da *Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi* pozitivno koreliraju sa dimenzijom *Vulnerabilnost*, *Depresivnost* i dimenzijom *Impulsivnost*. Oni učenici kod kojih su izraženiji apsolutistički zahtevi kada je reč o načinu dolaska i zadržavanja ljubavi voljene osobe, kao i o nivou njene neophodnosti, istovremeno su više vulnerabilni, depresivni i impulsivni.

Dok *Apsolutistički zahtevi prema drugima* pozitivno koreliraju sa dimenzijom *Depresivnost* i dimenzijom *Anksioznost*. Što znači da su oni učenici kod kojih su izraženiji zahtevi kada je reč o korektnosti ponašanja drugih pojedinca prema njima u isto vreme više depresivni i anksiozni. *Obezvredjivanje* kao oblik iracionalnih uverenja stoji u pozitivnoj korelaciji sa dimenzijom *Anksioznost*, *Depresivnost* i *Socijalna nelagodnost*.

Diskusija

Iracionalna uverenja su ili preterano optimistično ili preterano pesimistično sagledavanje normalnih životnih iskustava kao što su gubitak, konflikt, preuzet rizik, odbacivanje ili promena. To su emotivni stavovi za stupanje u akciju ili ne u trenutku nastajanja promene. Iracionalna uverenja su negativni ili pozitivni stavovi koje habituirano ispoljavamo kada se nađemo u stresnim situacijama. To su stereotipna shvatanja rešavanja problema u kojima smo se našli i način postupanja u kriznim životnim trenucima.

Ona su sastavni deo scenarija koja imamo u glavi o tome kako verujemo da bi život trebalo da izgleda. Takođe to su i kontradiktorni načini mišljenja koji pružaju kratkoročno rešenje i zaštitu Ega.

Period adolescencije je period u kojem dolazi do pojave sposobnosti *apstraktnog hipotetičko-deduktivnog mišljenja*, koja omogućava adolescentu da misaono eksperimentiše, da formuliše hipoteze i da ih misaono proverava. Ovo omogućava adolescentima da razmišljaju o uzrocima i različitim ishodima pojava, što je od važnosti za proces participacije. Pojavljuje se *dimenzija budućnosti* koja obuhvata i blisku i daleku budućnost. Adolescenti postaju zaokupljeni budućnošću, planiraju i predviđaju, što sve pomaže njihovom uključivanju u proces donošenja odluka i preuzimanju odgovornosti koja se od njih očekuje. Treba težiti kako kroz proces vaspitanja tako i kroz proces obrazovanja mladih ljudi adekvatnom prepoznavanju emocija, tkz. razvoju *emocionalne pismenosti*. Razvijanju adekvatnih misaonih obazaca, kao reakcije na pojavu negativnih emocija. Tako bi se svakako doprinelo razvitku realističnije slike o sebi kod mladih kao i razvitku realističnije slike sveta koji ih okružuje.

Realne ili zamišljene, romantične veze zauzimaju centralno mesto u životu adolescenta i imaju značajne implikacije na zdravlje i prilagođavanje pojedinca. Formiranje romantičnih odnosa predstavlja jedan od najvažnijih zadataka u adolescenciji na šta ukazuju mnogi autori (Sullivan, 1953, Erikson, 1976). Shodno tome, potpuno je jasno zašto se *Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi javljaju* u korelaciji sa izraženijim dimenzijama – *Vulnerabilnost*, *Depresivnost* i *Impulsivnost*. Moguće je da upravo nemogućnost realizacije apsolutističkih zahteva ove vrste prethodi pojavi povećane *vulnerabilnosti*, *depresivnosti* i *impulsivnosti*.

Emocionalna stabilnost se odlikuje snažnim egom, izraženim kroz realističan odnos prema problemu, sa jedne strane, dok se karakteristike suprotnog pola ove dimenzije manifestuju u nesposobnosti vladanjima spostvenim impulsima i osećanjima, što predstavlja nerealističan način reagovanja (Sakač, 2008). Suočavanjem sa događajem koji predstavlja potencijalnu pretnju samopoštovanju, mogu se isprovocirati različita ponašanja.

Pojavu fleksibilnosti mišljenja već u periodu rane adolescencije, odlikuje kada mlada osoba postaje svesna da postoje različiti pogledi na istu stvar, da problem može da ima i više od jednog rešenja, kada se smanjuje razmišljanje isključivo u ekstremima, svesna različitih aspekata argumenata i u stanju je da zauzme relativni-

stičko gledište. Mišljenje postaje pokretljivije, kritičkije i pragmatičnije (Adelson, 1971). Shodno tome, cilj istraživanja podrazumevao je i prikupljanje podataka o povezanosti koji se kao takvi mogu kasnije koristiti za kreiranje psiholoških radionica i edukativnih programa koji bi doprinosili adekvatnijem prepoznavanju negativnih emocija, povećanju fleksibilnosti mišljenja mladih i uklanjanju neadekvatnih obrazaca mišljenja.

Zaključak

Rezultati ovog istraživanja su kompatibilni sa rezultatima prethodnih istraživanja kada je reč o istoj ili sličnoj tematici. Važnost ovog istraživanja je u tome što je ukazalo na to da se različite manifestacije emocionalne nestabilnosti javljaju sa različitim oblicima iracionalnih uverenja. Pitanje koje i dalje ostaje otvoreno jeste: „Šta je starije? Iracionalno uverenje ili emocija?“. Da li prvo dolazi do pojave apsolutističkog zahteva u određenom smeru, pa usled nerealizacije istog do negativne emocije? Ili je proces možda obrnut? Možda odgovor na ovo pitanje i nije toliko bitan, koliko činjenica da se iz začaranog kruga iracionalnih uverenja teško samostalno svojom voljom izlazi.

Negativne emocije često otežavaju adaptaciju kod adolescenata i moguće je da upravo određena povezanost istih i određenih oblika mišljenja kod srednjoškolaca još više doprinosi njihovom kasnijem razvoju.

Primene ovih rezultata u svrhu kreiranja određenih psiholoških radionica i programa koji bi doprineli promeni u svrhu adekvatnijeg prepoznavanja negativnih emocija i iracionalnih uverenja kod adolescenata, svakako bi doprineli i njihovom ovladavanju i promeni ponašanja zasnovanog na njima.

Literatura

1. Adelson, J. (1971): The political imagination of the young adolescent, *Daedalus*, Fall, 1013–50.
2. Beck, A. T., Emery, G. (1985). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. Basic Books, New York.
3. Bernard, M. E. (1998). Validation of the general attitude and beliefs scale. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive – Behavior Therapy*, 16, 183–196.
4. Borovčanin, M., Đukić-Dejanović, S., Mihajlović, G. (2008). Biološke osnove anksioznosti i novine u psihofarmakološkom tretmanu anksioznih poremećaja. *Engrami – časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, 30 (3–4), 53–59.
5. Buss A. H., Durkee, A. (1957). An inventory for assessing different kinds of hostility. *J Cons Psychol*, 21: 343–349.
6. Costa, P. T., McCrae, R. R. (1992). *Revisited NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) -professional manual*, Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.

7. Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1992a). Normal Personality Assessment in Clinical Practice: The NEO Personality Inventory, *Psychological Assessment*, Vol 4, No. 1.
8. Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1992b). *Revisited NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) - professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
9. Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1994). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory, *Journal of Personality Assessment*, 64 (1), 21–59.
10. Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five-Factor Model, *Annual Review of Psychology*, 4, 417–440.
11. Ellis, A. (1994). *Reason and Emotion in Psychotherapy*. New York, Birch Lane, Press.
12. Erikson, E. (1976). *Omladina, kriza, identifikacija*. Pobjeda, Titograd.
13. Florin A. S. (2009). Maladaptive schemas, irrational beliefs, and their relationship with the five-factor personality model. *Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies*, vol. 9, No. 2, 135–147.
14. Heimberg, R. G. (1989): Social phobia. No longer neglected. *Clinical Psychology Review* 9, 1–2.
15. Himle, D., Thyer, B., Papsdorf, J. (1982). Relationships between Rational beliefs and anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, vol. 6, No. 2, pp. 219–223.
16. Hrnčić, J. (2008). Depresivnost i socijalne relacije institucionalizovanih mladih prestupnika. *Psihologija*, 41 (3), 357–378.
17. Marcotte, D. (1996). Irrational beliefs and depression in adolescence. *Adolescence*, Vol. 31, No. 124, pp. 935–54.
18. Marić, Z. (2000). Racionalno emotivno bihejvioralna terapija. u: Stojnov D. (ur.) Psihoterapije, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
19. Marić, Z. (2002). *Kognitivni činiooci emocije i emocionalnog poremećaja iz ugla REBT. Magistarski rad*. Beograd, Filozofski fakultet.
20. McLennan, J. P. (1987). Irrational beliefs in relation to self-esteem and depression. *Journal Of Clinical Psychology*, Vol. 43, No. 1, pp. 89–91.
21. Momirović, K. (2000). Metrijske karakteristike nekih testova neuroticizma. *Psihologija*, 33 (3–4), 483–490.
22. Muran, J. C., Kassonove, H., Ross, S., Muran, E. (1989). Irrational thinking and negative emotionality in college students and applicants for mental health services. *Journal Of Clinical Psychology*, Vol. 45 (2), pp. 188–93.
23. Tovilović, S. (2004). Latentna struktura skale socijalne anksioznosti i relacije između socijalne anksioznosti i iracionalnih uverenja. *Psihologija*, 37 (1), 63–88.
24. Sakač, M. (2008). Eksplicitne i implicitne veze konativnih dimenzija i školskog postignuća. *Pedagoška stvarnost*, 54 (7–8), 783–796.
25. Schlenker, B. R., Leary, M.R. (1982): Social anxiety and self-presentation. A conceptualization and model. *Psychological Bulletin*, 92, 641–669.
26. Silverglade, L., Tosi, D. J., Wise, P. S., D’Costa, A. (1994). Irrational beliefs and emotionality in adolescents with and without bronchial asthma. *The Journal Of General Psychology*, Vol. 121, No. 3, pp. 199–207.
27. Smederevac, S., Mitrović, D. (2006). *Ličnost, metodi i modeli*. Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.
28. Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: W. W. Norton.

29. Šafran, A. (2010). Povezanost mehanizama suočavanja sa stresom, neuroticizma i iracionalnih uverenja kod adolescenata. *Godišnjak za psihologiju*, 7 (9), 123–139.
30. Vandervoort, D., Divers, P., Madrid, S. (1999). Ethno-culture, anxiety and irrational beliefs. *Current Psychology: Developmental, Learning, Personality, Social Fall*, vol. 18, No. 3, 287–293.
31. Vandervoort, D. (2006). Hostility and health: Mediating effects of belief systems and coping styles. *Current Psychology*, Vol. 25, pp. 50–66.

Leposava Vukičević, Milica Grujić, Danka Popović,
Dragica Mihajlović, Uroš Velić

NEUROTICISM AND IRRATIONAL BELIEFS

In this study we investigated the association of neuroticism and irrational beliefs among high school students. Research has been done at the sample which included 275 students of selected high schools in Belgrade, aged between 15 and 19 years. The level of neuroticism was measured using Scale of neuroticism which was isolated dimensions of Neuroticism from the questionnaire NEO - Pi R. While irrational beliefs were measured using the Scale of irrational beliefs Gabs – 37. Measuring instruments used in this study showed high reliability which is $\alpha=0.682$ for Scale of neuroticism to the $\alpha=0.819$ for set of Scale of irrational beliefs. The results show that Irrational beliefs when it comes to love positively correlated with dimension Vulnerability ($r=.233$, $df=272$, $p<.01$), Depression ($r=.282$, $df=272$, $p<.01$) and Impulsivity ($r=.312$, $df=272$, $p<.01$). Anxiety is positively correlated with factor Invalidation ($r=.226$, $df=272$, $p<.01$). While the Absolute requirements to yourself positively correlated with the dimensions of Depression ($r=.325$, $df=272$, $p<.01$) and Impulsivity ($r=.181$, $df=272$, $p<.01$). Dimension of neuroticism is usually is expressed by a general tendency towards experiencing negative affect, such as feelings of fear, sorrow, dishonor, guilt, etc.. It was noted that not all dimensions of neuroticism associated with all forms of irrational beliefs. Those students which irrational beliefs are more expressed in terms of love at the same time are more depressed, impulsive and vulnerable. While the manifestations of anxiety and impulsivity are associated more with the devaluation of the absolutist demands on yourself, as a form of irrational beliefs. Negative emotions usually make adaptation in adolescents more difficult and may have very specific connection between them and certain forms of thinking in high school even further contributes to their subsequent development.

Keywords: neuroticism, irrational beliefs, high school adolescents.

